

Természetesen a sort tovább is folytathatnám. A sok könyvet felhasználó történelemórán a könyv nemcsak akkori munkaeszközként szerepelhet, nemcsak a tananyag felhasználása során használatom, hanem fontos szerepe van az előkészületek idején is, amikor a tanulók kiselőadásra készülnek, olvasmányaik alapján dramatizált játékokat készítenek elő, vagy a kort hűen illusztráló verseket gyűjtenek. A több könyvű, több eszközü tanórák egy jól felszerelt szaktanteremben – megfelelő könyvtári letétállomány segítségével – is levezethetők.

Ezekon az órákon használtam az általános kézikönyveket (kislexikont vagy szótárakat), a tantárgy kézikönyveit (politikai lexikont), alapvető ismeretterjesztő munkaeszközöket (Olvasókönyv, Képes Történelem kötetei) és egyéb, a fentiekben felsorolt kiegészítő írott segédleteket.

BUDAI JÚLIA

Szeged

Gyakorlatok a hangalaki hasonlósággal kapcsolatos lexikai hibák kiküszöbölésére

Általános iskolások orosz nyelvi lexikai hibáit vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy a hibák legnagyobb része a pontatlanul elsajátított hasonló hangzású szavak összetévesztéséből fakad. (Például: квартира — картина, братъ — брат, осень — очень, масло — мясо, друг — вдруг — другой, иметь — уметь...) Az ilyen típusú hibák nemcsak a gyerekek szóbeli megnyilatkozásaira jellemzőek. Meglepően nagy mennyiségben bukkannak föl az írásbeli munkákban is, ahol — azt hinné az ember — talán nincs is olyan jelentősége a hangzásbeli hasonlóságnak.

A hangzásbeli hasonlóság csak felszíne a problémának. Az ilyen jellegű hibák okait a szavak morfémaszerkezetének ismeretében (pontosabban az ilyen ismeretek teljes hiányában) kell keresnünk. (Lásd erről: Kelemen Janka—Nagy Sándor: Bázisos folyamatok a nyelvi ismeretek elsajátításában és működéseiben. Az Idegen Nyelvek Tanítása, 1982/4. 97—105.)

Az általános iskolai tananyag nem ad elég kapaszkodót a tanulóknak a szavak morfémaszerkezetének a felismeréséhez. (Újabbban a hetedik osztályban, régebben a nyolcadikban bukkann föl a „szóképzés elemei” elnevezésű téma.) Ennek ellenére a problémát állandóan napirenden tartó tanári gyakorlat talál kiutat a helyzetből.

Vegyünk példának két gyakorlatsort. Az első távolabbról közelíti meg a problémát (a szavak morfémaszerkezete, azonos töből képzett szavak), a második közvetlenül a hasonló hangzású szavak összetévesztésének a kiküszöbölését célozza (стоять — стоить). Mindkét gyakorlatsor az általános iskola szóanyagára épül (helyenként már az új tanterv lehetőségeit is felhasználva).

A gyakorlatsorok a hasonló hangzású szavak összetévesztésének a megelőzését szolgálják ugyan, de nem csak azt. Egyúttal fejleszthetjük általuk a tanuló beszéd-készségét, új szavakat taníthatunk, gyakorolhatjuk az igeragozást, a számnév—főnév kapcsolatot, a főnevek ragozását stb.

Első gyakorlatsor

A gyakorlatsor minden egysége — hogy a szavak minél szélesebb körét foghassuk át — más-más szócsoporthoz vesz például. A gyakorlatban célszerűbbnek látszik egy és ugyanazt a szócsoporthoz felhasználni a gyakorlatsor minden feladatában.

1. A tanulók azonos tövű szavakat gyűjtenek (emlékezetből vagy szótárból), csoportosítva felírják őket. A gyűjtés és a felírás során a figyelmet a tövek azonosságára, valamint a különböző szuffixumok miatt hangzásbeli különbségre fordítjuk elsősorban.

Például:

учить	работа
учиться	рабочий
учебник	работать
ученик	
ученица	совет
учитель	советовать
учительница	советский

2. Munka a felírt szócsoporthoz: a magyar jelentés megadása; a szófaji hovatartozás meghatározása; a szó szerkezetének feltárása. A feladat elsődleges célja a szuffixumok megfigyeltetése, a tanulók eddigi tapasztalatai által meghatározott szinten következtetések levonása a szófixumok jelentéséről, funkciójáról.

Például:

ходить
входить
выходить
переход
выход
вход

3. Szókapcsolatok (esetleg mondatok) alkotása az azonos tövű szavakkal. A tanulók maguk is összeválogathatják a szükséges „építőanyagot”. A feladat lényege az, hogy most a szó határain túllépve keressük a kapaszkodót. Megmutatjuk, hogy a szócsoporthunk minden tagja a szavaknak egészen más körével kerül kapcsolatba. (Különösen fontos ez az azonos szófajú szavak esetében.)

Például:

родиться	— мальчик, сын девочка, дочка в мае в 1823-м году в деревне, в городе...
родители	— живут, работают любят приезжают старые, молодые...
родной	— мать, брат дом, деревня язык...
родина	— свободная, маленькая любим освободили, защищает...

A szókapcsolatok alkotása (és a szóra legjellemzőbbek megtanulása) különösen sokat segít a paronimák biztos megkülönböztetésében.

Például:

готов, готова помочь
скорая помощь
Индейцы живут в Америке.
Индийцы живут в Индии.

4. Ismert azonos tövű szavak csoportját a tanár kiegészíti egy ismeretlen, de ugyanazon tövből képzett szóval. Az ismert jelentések és a szószerkezet azonos elemeinek a segítségével a gyerekek kitalálják az új szó magyar jelentését. A pontos magyar jelentés megtalálásához szükség van arra is, hogy a tanulók az ismeretlen szó szerkezetét is fel tudják tární, és hogy megértsék a szuffixum jelentését is.

Például:

муж
мужчина + мужской

жена	
женщина	+ женский
болеть	
больной	
больница	+ болезнь
интересно	
интересный	
интересовать	+ интерес

Мásodik gyakorlatsor

A gyakorlatsor a gyakran tévesztett *стоять—стоять* igerpárt emeli ki a páronímák csoportjából. Természetesen fontos lenne gyakorolni az *одеть—надеть*, *растить—расти*, *больше—дольше*, *угол—уголь*, *земной—земляной*, *некогда—никогда*, *тридцать—тринадцать* stb. páronímák megkülönböztetését is.

A gyakorlatsor első része külön feladatokban veszi a *стоять*, és külön feladatokban a *стоять* igét. A két ige feladatai párhuzamosan vagy egymástól elszakítva is végezhetőek. (Hogy melyik megoldás az eredményesebb, azt a gyakorlat dönti el.)

A gyakorlat második része összevonva, azonos feladatokban szerepelteti a két igét. Ez a második rész természetesen feltételezi az első fokozat elvégzését mindkét igével.

1. Fordítás oroszról magyarra. A mondatok mindegyike a kérdéses ige más-más jelentését mutatja be. A gyakorlat elvégzése során a tanulók figyelmét három dologra összpontosítjuk: 1. a szó magyar jelentése; 2. a szó hibátlan kiejtése; 3. a szóra különösen jellemző bővítmény.

стоять

Сколько стоит билет?

Билет стоит два рубля.

Билет стоит дорого.

Стоит посмотреть фильм?

Не стоит.

стоять

Девочка стоит у доски.

Стулья стоят на балконе.

Сколько минут стоит поезд?

Часы стоят.

В сентябре стояла чудесная погода.

2. Jelen idejű mondatok múlt idejűvé alakítása. A gyakorlat során különösen nagy figyelmet kell fordítani az ige hangsúlyára mint biztos támaszra a két ige megkülönböztetésében.

стоять

Сколько стоит молоко? (Сколько стоило молоко?)

Игрушка стоит четыре рубля. (Игрушка стоила четыре рубля.)

Коньки стоят дорого. (Коньки стоили дорого.)

стоять

Театр стоит на площади. (Театр стоял на площади.)

Мама стоит у окна. (Мама стояла у окна.)

В горах стоят палатки туристов. (В горах стояли палатки туристов.)

3. Kérdésalkotás. Főlényegesen megalkotni az összes lehetséges kérdést. Kérdést csak arra a mondatrészre teszünk föl, amelyekre támaszkodni lehet az ige megkülönböztetésekor.

стоять

Брюки стоят 10 рублей. (Сколько стоят брюки?)

Льжи стоят 15 рублей. (Сколько стоят льжи?)

Молоко стоит рубль. (Сколько стоит молоко?)

стоять

Люди стоят у музея. (Где стоят люди? Кто стоит у музея?)

В классе стоит пионер. (Где стоит пионер?)

Лампа стоит на столе. (Где стоит лампа? Что стоит на столе?)

4. Kiegészítés. A hangsúly az igékre különösen jellemző bővítmény megtalálására esik.

стоить

..... стоит 10 рублей.

..... стоят 3 рубля.

..... стоила

..... стоил

стоять

Цветы стоят на

Машина стоит у

..... стояли в

5. Kiegészítés. A mondatokba éppen a kérdéses igéket kell beilleszteni. A kiválasztásnál a tanulóknak a jellemző bővítményekre kell támaszkodniuk.

стоить

Машина дорого.

А сколько бензин?

Книги 5 рублей.

стоять

Где наш класс?

Они на углу школы.

В классе новые парты.

A 4. és az 5. feladatot a tanulók már önállóan is elvégezhetik, ha a tanár úgy látja jónak.

6. Mondatalkotás a kérdéses igepárral. A feladatot a tanulók önállóan, tanári irányítás nélkül végzik el. Kívánatos nem tömönatok, hanem bővített mondatok vagy 2—3 mondatból álló párbeszédök ös szeállítása. A feladatban engedjünk szabad teret a gyerekek fantáziájának, tréfás kedvének.

7. Fordítás magyarról oroszra. Ez a feladat felhasználható a tanulók tudásának a felmérésére is.

стоить

Менныбе kerül аз ебэд?

(Сколько стоит обед?)

Аз ебэд és а васыра 3 рубелба kerül.

(Обед и ужин стоят 3 рубля.)

А фыгалт драга.

(Мороженое стоит дорого.)

стоять

А вáза а шыкреныбен ван.

(Ваза стоит в шкафу.)

А гуыракбан állт а munka.

(На фабриках стояла работа.)

Нол állнак а гуырекек?

(Где стоят дети?)

A második rész összevont gyakorlatai különösen alkalmasak arra, hogy a két ígét egymással összevetve megmutassuk a köztük levő összes tartalmi és formai különbséget. Ez az összevetés elengedhetetlen akkor, ha a gyakorlatsor első felében javasolt feladatokat nem párhuzamosan, hanem egymástól elkülönítve végeztük el.

(Az elkülönítés reális, hiszen a стоять az 5. (4.), а стоять a 6. osztályban jelenik meg először.)

A feladatok típusukat tekintve ismétlik az első rész feladatait, ezért hozzájuk részletes útmutatóra itt nincs szükség. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy nagyon fontos a két ige következetesen végigvitt összevetése.

Ha a feladatsor két részét nem sok idő választja el egymástól, a második részt felhasználhatjuk ellenőrzésre. Ellenkező esetben a második rész 4. és 5. feladata látszik erre alkalmasnak.

1. Fordítás oroszról magyarra.

Машина стоит дорого.
Автобус стоит во дворе школы.
Яблоки стоят рубль.
Дети стоят у поезда.

2. Kérdésfeltevés az első feladat mondataihoz.

(Сколько стоит машина?)
(Где стоит автобус?)
Что стоит во дворе школы?)
(Сколько стоят яблоки?)
(Где стоят дети?)
Кто стоит у поезда?)

3. Kiegészítés.

..... стоит рубль.
..... стоят дорого.
..... стоит на улице.
..... стоят в классе.

4. Kiegészítés.

Сколько крокодил?
Где собака?
В песу ёлка.
Паукай дорого.

5. Fordítás magyarról oroszra.

A kerékpár a fánál van (áll).

(Велосипед стоит е дерева.)

A torta nem drága.

(Торт стоит не дорого.)

Mennyibe kerül a szánkó?

(Сколько стоят санки?)

Hol állnak az új házak?

(Где стоят новые дома?)

Ki áll a téren?

(Кто стоит на площади?)

A labda egy rubelba kerül.

(Мяч стоит рубль.)

Feltételezzük, hogy lényegesen csökken a hasonló hangzású szavak összetévesztéséből adódó (és egyéb) lexikai hibák száma, ha a nyelvtanítás kezdetétől fogva kellő figyelmet szentel két fontos tényezőnek:

1. A szóelemek ismerete elengedhetetlen a tanulók számára. Tamaszt jelent a nyelvi tevékenység minden formájában. A szóelemek megtanítása nem kíván külön órákat. Megfigyeltetésük, megtanításuk folyamatosan valósul meg a kiejtés, a nyelvtan, a szókinccs stb. tanítása folyamán.
2. A szavak a nyelvben sokféle kapcsolatban állnak egymással. Feltételezik, kizárják, felidézik, meghatározzák egymást. A szavakat az egymással alkotott bonyolult kapcsolatrendszerükben kell meggláttatnunk és elsajátíttatnunk a tanulókkal.

TAKÁCS GÁBOR.
Budapest

Írásvetítő transzparenszeket a matematika munkalapokhoz!

A matematika tanításával kapcsolatos társadalmi-tantervi elvárások megvalósítása szerteágazó feladatrendszert hárít a tanárookra és a tanulókra. A követelményekkel oktatásunk csak úgy tud lépést tartani, ha napjaink tartalmi megújulását módszertani előrelépés kíséri. A megismerés módja legalább olyan mértékben eleme kell hogy legyen a művelődésnek, mint maga a megismerés anyaga. A tanítási-tanulási folyamatban feldolgozott művelődési anyag csak aktív elsajátítás során válik a tanulók személyiségének szerves részévé.

A matematika oktatása nem követheti a matematika tudományát azon az úton, hogy tapasztalati bázisát a minimálisra szűkítse. Minél nehezebb az absztrakció, annál inkább segítenünk kell megértését a szemléltetés változatos lehetőségeivel. A kívánt absztrakcióhoz feltétlenül szükséges tapasztalatokat kedvező hatékonysággal biztosíthatjuk audiovizuális eszközök felhasználásával.

Az audiovizuális eszközrendszer talán legrugalmasabban használható vizuális eszköze az írásvetítő, mert használata nem igényel besötétítést. Ma már nehezen tudnánk olyan tantárgyat említeni, amelynél nem használják, legfeljebb az arányok eltérőek. Az írásvetítő elterjedésének ütemét leginkább az a tény befolyásolja, hogy gyakran a pedagógusoknak kell a transzparenszeket elkészíteniük. Ez az ötleteken kívül anyagi támogatást és sok időt igényel. Aki azonban nem sajnál időt, energiát fordítani a transzparenszek készítésére, tapasztalhatja: megtérül a befektetés. Az audiovizuális eszközök – így az írásvetítő is – jelentősen megnövelik az oktatás hatékonyságát. Lehetővé válik, hogy a tanuló egy bizonyos ismeretre vonatkozóan többirányú információt szerezzen, másrészt a tanár órai rögtönzéseinél – még ha azok alaposan előkészítettek voltak is – minőségileg jobb, élethűbb, illetve az órán egyébként megvalósíthatatlan szemléltetés végezhető az írásvetítő segítségével. Jelentős mértékű az így érdekesebbé, színesebbé vált óra motíváló hatása a tanulók érdeklődésére. Lazarov Petr kísérleti szerint (1) a tudományos fogalmak az oktatási folyamatban alkalmazott oktatástechnikai eszközök segítségével megközelítően két és félszer gyorsabban alakíthatók ki, eredményük pedig az elsajátítás szóbeli módszeréhez képest háromszor alaposabb. Ezt a lehetőséget nem szabad kihasználatlanul hagyni. De megvannak-e ehhez a feltételek?

A magyar közoktatás helyzetével, problémáival foglalkozó írások végeredményben mind az oktatás, a nevelés minőségét, hatékonyságát elemezték. Nem véletlen ez, hiszen a nyolcvanas évek magyar valóságának sorsdöntő kérdése, hogy sikerül-e munkánk hatékonyságának elegendő mértékű javítása. Néhányszor már előfordult, hogy valamely szemlélet érvényesítésének sürgető parancsát felismerve a társadalom valamely szférájára, azt – neofitaként – más területen is realizálni akartuk. Most viszont korántsem ez a helyzet. Minden, ami a jelenben működő iskolában történik – vagy nem történik, az a jövő ígérete – vagy elvetélt reménye. Dákai T. Dezső, az Országos Oktatástechnikai Központ (OOK) médiatárának vezetője az iskolákba került audiovizuális eszközök kihasználatlanságának problémáját boncolgatva (2) két fő csoportba osztotta az akadályozó tényezőket: